

GENRENS ELASTISKE SPÆNDVIDDE

Indledende betragtninger

INGER SJØRSLEV, LOTTE BUCH SEGAL, JØRGEN
SKRUBBELTRANG, METTE MY MADSEN OG PERLE MØHL

Hvad kan en genre? Hvad sker der, når man vælger genre? Genre betyder stilart, men en genre er også en særlig kategori, især inden for kunsten. Genren kan være musik, billedkunst, teater eller poesi. Genren bestemmer tonen og sætter rammerne for kommunikation. Genren er med andre ord den klangbund, vi taler fra og til inden for et givet fagligt fællesskab. Som antropologer tilhører vi det genrefællesskab, antropologien er, om end vi kan spørge: Tilhører vi en eller anden kunstart, eller tilhører vi videnskaben? Og hvis videnskab, hvilken genre så inden for videnskaben? Forudsat altså, at man accepterer, at også videnskab kan betragtes som en genre (Sjørlev 2015). Hvor langt kan man spænde genreelastikken og stadig have et argument? For skal man ikke have det, når man arbejder inden for – nå ja, faggenren? Eller omvendt, hvis vi ønsker at fastholde kernen i den fagdisciplin, vi hævder at tilhøre, hvor langt kan vi så udvide grænserne? Hvor langt kan vi spænde genreelastikken?

Genre er også form. Inden for den antropologiske faggenre er der vide rammer. Men kan de strækkes i det uendelige? I dette temanummer strækkes de langt. Går man videre ind i nummeret, finder man tegninger, fotografier, dialoger, flettede fortællinger og – ja, ord. Tekst. Ordene udgør stadig den bærende søjle i det, vi foretager os som antropologer. Vi arbejder i tale og tekst, og når vi kommunikerer, er det som regel i skrift. Det kommer vi ikke uden om, og skal vi også det? Vi lader spørgsmålet stå åbent, mens vi inviterer indenfor i genreværkstedet.

I 1958 skrev den engelske antropolog Raymond Firth et lille essay under overskriften *Social Anthropology as Science and as Art*. Socialantropologi er en videnskab, i den forstand at den arbejder med abstraktioner, klassifikationer, sammenligninger og hypoteseformuleringer baseret på særlige undersøgelsesteknikker, siger Firth. Men når man interesserer sig for symboler og religion og andre humanistiske sider af sit undersøgelsesfelt, og når man skriver om sin egen person i begrundelsen for sine valg, nærmer det sig kunst, fortsætter han. I Firths per-

spektiv falder præferencen tydeligt ud til videnskabens side. Andre har brugt antropologien mere som kunstart, for eksempel Ruth Benedict, som få husker i dag, men som blev verdensberømt med sin bog *Kulturmønstre* fra 1934, en bog, der blev oversat til mere end 20 sprog og introducerede en genre, der kan karakteriseres som den frie essayistiske og kunstneriske tænkning på grundlag af klassiske etnografiske studier. Adskillige andre har i tidens løb reflekteret over antropologien som en mere eller mindre kunstnerisk genre og diskuteret antropologiens videnskabelighed. Eller mangel på samme til fordel for den kreative fremmaning af andre mulige verdener. Clifford Geertz skrev med vanlig polemik i sine essayistiske memoirer, at alle humanistiske videnskaber er promiskuøse, ustadige og dårligt definerede, og at antropologien er den værste; den ligefrem misbruger sine privilegier i den retning (Geertz 2000:107). Som et eksempel brugte han i en artikel i *The New York Review of Books* Pierre Clastres monografi om guyakiindianerne i Paraguya, oversat af forfatteren Paul Auster, der elskede bogen. Monografien rummer fotografiske portrætter, tegninger af ting og ind imellem små lyriske passager i stilen fra Claude Lévi-Strauss' *Triste Tropique* (Geertz 1998). I øvrigt en anden genrebrydende klassiker, som ikke holder sig på videnskabelighedens smalle sti.

Er der overhovedet nogen antropologi, der gør det? Er skriftlige arbejder inden for antropologien ikke næsten altid mere eller mindre eksperimenterende i fremstillingen af deres stof, i deres redegørelser for grænserne for dit og dat, i udvælgelsen af materiale, i det personlige, i positioneringen, som det nu hedder, i stilen, formen, engagementet? Eller er det omvendt sådan, at det er utroligt, hvor kedelige etnografiske monografier er i betragtning af alt det spændende, antropologer har oplevet, som en kritisk røst inden for den antropologiske branche skal have hævdet? Også det spørgsmål lader vi stå åbent.

Vi vil dog tillade os, allerede inden læseren har taget fat på indholdet af dette nummer, at give udtryk for den opfattelse, at man har en forpligtelse til at være loyal over for virkeligheden og de opfattelser af verden, man møder, ligesom man har en forpligtelse til at forfølge sandheden på en måde, der er i overensstemmelse med den videnstradition, man arbejder inden for, hvis man vil kalde sig antropolog. Når det store ord Sandhed er sagt, skal det dog straks tilføjes, at det ligger i videnskabens sandhedsopfattelse, at sandheder altid er foreløbige, aldrig absolutte.

I 1980'erne blev overvejelserne over genre en klar trend, selv om man ikke talte og skrev om det som genre, men samlede det under betegnelsen tekst- eller repræsentationsdebatten. I den banebrydende antologi *Writing Culture* (Clifford & Marcus 1986) blev overvejelserne og eksperimenterne foldet ud – i tekst. Geertz skrev et par år efter bogen *Works and Lives* (1988), som behandlede nog-

le af klassikerne – Malinowski, Lévi-Strauss, Evans-Pritchard, Benedict – ud fra deres litterære stil – eller genre – med et sideblik til, hvordan disse forfattere gennem stilen skabte legitimitet i deres (videnskabelige?) gøren krav på at fremstille et stykke af virkeligheden.

Repræsentationsdebatten var ikke bare et fornyet greb om grundlæggende filosofiske og epistemologiske spørgsmål, der går tilbage til antikken, nemlig spørgsmål om, hvordan vi kan kende virkeligheden derude, hvordan vi ved det, vi ved. Det drejede sig i høj grad også om at eksperimentere med den etnografiske genre. Den amerikanske litterat James Clifford satte det hele ind i en stærkt litterært inspireret analytisk ramme med sit refleksive og kongeniale blik på hele branchen, altså den antropologiske faggrens branche (Clifford 1988). Amerikanerne førte an her, mens den britiske antropologi fortsatte forholdsvis uanfægtet i sine udforskninger – ikke af sig selv og sin genre, men af verden derude. Lige indtil den vendte sig mod en hel masse af det andet. Mod tekstfokuseringen, repræsentationsdominansen, sproget, tegnenes tyranni. Denne tekstfokusering var også blevet understøttet op igennem 1980'erne og 90'erne af hele den franske poststrukturalistiske filosofi med dens store interesse for semiotik. Tænkere som Baudrillard, Lyotard og Derrida havde fulgt den postmoderne verdens leg med tegn i en postsaussursk dans med alt det, der kan gøres med sprog og siges om tegnenes sociale liv. At man nu i begyndelsen af det 21. århundrede vendte sig til den værende verden, den verden, der ikke bare er repræsenteret af sproget, men skabt af det og dermed den verden, der *er* – ontologisk, det er der måske ikke noget overraskende i. Måske var det delvis en konsekvens af, at det var blevet for meget med al den (franske) skriftlighed og (amerikanske) essayistiske repræsentationsdyrkelse. Tilbage til de etnografiske rødder, til den radikalt loyale overtagelse af fremmede verdener med deres virkeligheder af ånder, shamaner og dyrs væren i verden. I hvert fald vendte man sig med forskellige filosofiske og teoretiske inspirationskilder til ontologien og skabte med det begreb en fornyet interesse for det radikalt anderledes i andre verdener, ligesom man i det, der kom til at hedde den ontologiske vending, efterlyste mere præcise begreber til at beskrive de etnografiske virkeligheder, hvor man end møder dem; begreber, der tager indfødte begrebsverdener alvorligt som værende verdener. Man kan ikke gå ud fra, at andre verdener kan reduceres til noget allerede kendt, og man kan ikke se begreber kun som udtryk; begreber om verden og verdens beskaffenhed hænger uløseligt sammen. Den ontologiske vending blev introduceret og diskuteret i *Tidsskriftet Antropologis* nummer Verden(er) fra 2013, hvor man finder referencer til flere af de forfattere, der har tegnet denne vending.

Antropologiens bevægelser gennem tiden er en lang historie, som umuligt kan fortælles her. Vi antyder nogle af bevægelserne i korte strøg for at minde om, at

det ikke er noget nyt, når man går i gang med at diskutere genre. Antropologien synes som genre altid at have haft stærke forbindelser – eller måske skulle man hellere sige stærkt gennemtrængelige grænser – til andre genrer. Til kunst, filosofi, performanceformer, billeder, film og kropslige udtryk.

Genreeksperimenter og bestræbelser på at strække den mere konventionelle videnskabelige etnografiske genre i forskellige retninger er heller ikke nyt eller ukendt land for danske antropologer. Vi nævner nogle eksempler, vel vidende at der er andre og flere, der kunne komme med på listen. Perle Møhl skrev i 1995 om at være i felten med kameraet, og ikke mindst filmede hun sin etnografi. Mette Bovin var en af de første rigtige etnografer, der bredte sin viden ud via film, og når vi siger „rigtige“ etnografer, er det for at trække et skel til de endnu tidligere populære opdagelsesrejsende, som populariserede den verden, man engang kaldte den primitive (Sjørlev 2016). Udstillingsmediet var et meget brugt medie til formidling af etnografien fra 1970'erne og frem, blandt andet i Nationalmuseets store udstillinger i Brede nord for København, men også på Moesgård i Århus. Nogle udstillinger blev til i samarbejde med kunstnere, andre blev skabt af kunstnerne selv på grundlag af etnografiske ting og viden (Flindt et al. 1984). En fortælling i ting er også en genre, ovenikøbet en genre, der går tilbage til antropologiens fødsel eller næsten, nemlig da Franz Boas omkring år 1900 forsøgte at gengive sine etnografiske resultater fra nordvestkystindianerne i kropslig og tingslig form, men til sidst måtte opgive at få det til at blive, som han ville have det – i den genre (Jacknis 1985).

For at springe hurtigt frem til nutiden har Anne Line Dalsgård indbygget en novelle i en mere konventionelt designet artikel (Dalsgård 2014) og argumenteret for sit genrebrud ved på fænomenologisk grund at skrive sig frem til grænserne for, hvad der kan erhverves af etnografisk viden ad mere traditionelt accepterede veje. Antropologer som Thomas Hylland Eriksen og Jonathan Schwartz har skrevet ikke bare *om* skønlitteraturen og dens betydning for etnografisk viden, men også selv skrevet i den skønlitterære genre (Eriksen) og i den poetiske (Schwartz). I et perspektiv inspireret af den franske filosof Deleuze er der ikke bare blevet skrevet om, men også eksperimenteret med montagen (Suhr & Willerslev 2013). Der har været eksperimenteret med den etnografiske monografi i litterære former, som kunne formidles til et bredere publikum end det, man finder inden for faggrænserne (Sjørlev 1995; Mogensen under udgivelse). *Tidsskriftet Antropologi* har i sig selv haft en vis tradition for at strække grænserne for det konventionelt acceptable inden for faggenren ved for eksempel at tillade enqueter, essayistiske artikelformer og debatterende indlæg i former, der ikke nødvendigvis har overholdt reglerne om en stram argumentatorisk stil med behørig henvisninger til hele den relevante faglitteratur inden for det relevante emne. Traditionen følges

op i dette nummer, blandt andet i form af en position, der diskuterer og eksemplificerer genren som håndværk.

Alt dette fremfører vi ikke, fordi vi vil gøre det, der foregår i dette temanummer, til en gammel historie. Vi gør det for at minde om, at der er en tradition bag det, man finder på de følgende sider, og at det er en interessant tradition, som det er værd at kende. Ikke for at påstå, at der ikke er noget nyt under solen. Selvfølgelig er der det. Der sker altid noget nyt, når gamle spørgsmål gentænkes. Det er det nye, vi gerne vil præsentere i dette nummer.

Tanken har også været at gå et skridt videre. Den tekstlige fremstillingsform er kun en af mange, og der er stor inspiration at hente i vor tids adgang til en bred vifte af andre medier såsom billeder, kommunikationsformer, der ikke skal gennem en trykpresse, og teknologiske genveje til andre udtryksformer, alt sammen kombineret med et publikum, der er vant til lidt af hvert, hvad udtryksformer angår. Det hele kan inspirere til nye genrer, ligesom fantasien og kreativiteten kan inspirere til genbrug af gamle genrer i nye sammenhænge.

Nok så vigtigt er det, at genre ikke bare gælder fremstillinger, men også arbejdsmetoder. Flere af bidragene i dette nummer viser og diskuterer genre som andet og mere end fremstillingsgenre.

Tanken er at benytte lejligheden til at stille vores læsere spørgsmålet: Hvor langt kan man strække genren og stadig hævde, at man taler sammen inden for en eller anden form for fagfællesskab, en genrekategori kaldet antropologien? Kan man danse en etnografisk fortælling? Odinteatret omsatte engang en historie, der var fortalt af en etnograf (Hastrup 2012). Hvilken genre var det? Måske behøver man ikke altid at kunne definere og afgrænse genren. Men har man ikke brug for at kunne skelne mellem forskellige udtryksformers potentialer?

Dette nummer rejser sådanne spørgsmål. Temaet blev valgt til det såkaldte megaseminar, der fandt sted på Sandbjerg i 2015. Nogle af indlæggene i dette nummer blev først givet som mundtlige præsentationer på dette seminar, som spændte vidt. Man ønskede både at diskutere de mange retninger, den moderne antropologi rækker ud i, herunder antropologiens virkninger i verden, dens opdeling i subdiscipliner og de gentagne advarsler om hele den antropologiske disciplins snarlige død. Mest dyrkede man dog antropologiens legende former – mens den endnu er i live.¹

En alvorlig leg. Det var, hvad deltagerne i seminaret involverede sig i. En legende tilgang til faget fra mange forskellige vinkler. Det var det, der inspirerede til at indkalde bidrag til et temanummer under samme overskrift: Genre. Spørgsmålene lød: Hvilke nye genrer er på vej frem i etnografisk praksis, metode og repræsentation? Hvordan påvirker nye etnografiske fremstillingsmåder det antropologiske fagfelt? Og hvilke nye genrer mangler vi stadig at bringe ind

i antropologien? Målet for dette temanummer er at fortsætte den alvorlige leg med praksis og fremstilling. Nummeret sigter således mod at være en platform for forsøg med og refleksioner over nye etnografiske metoder og eksperimenterende former for fremstilling.

Genrebrud er inspirerende og somme tider konstruktivt provokerende. Det er dette temanummers redaktion overbevist om, og det er ikke mindst det, der har båret engagementet i det følgende, som tegner et overordentlig mangfoldigt billede. Der er flettede dialoger, der er genfundne og nyskabte fotografier, der er en tegnet fortælling, der er fortællinger uden konklusion, der er metodeforslag og refleksioner over velkendte metodegenrer og deres mulige udvidelse. Der er multigrafii og argumenter for, at repræsentationer kan transfigurere virkeligheden. Vi hilser det alt sammen velkommen, men spørger alligevel, igen åbent: Hvor langt kan man spænde genreelastikken og stadig have et argument? Hvad skal der til for at udvide grænserne og stadig fastholde kernen i den fagdisciplin, vi hævder at tilhøre? Hvornår bør artikler slet ikke trykkes i et antropologisk fagtidsskrift, som får støtte fra Forskningsrådet, men henvises til et andet sted med mere eksperimenterende og åbne grænser og genrekrav? Hvor langt kan man komme ud med den epistemologiske indsigt, at forskeren påvirker sit forskningsobjekt, og at en analytisk proces indebærer valg og fravalg i et empirisk materiale? Hvor hårdt kan man bøje genren og stadig fastholde et argument i en – ja, artikel? Og hvis den ikke har et klart argument, er det så overhovedet en artikel?

Dette er kort sagt et anderledes nummer, der måske rejser flere spørgsmål, end det besvarer, men som uden tvivl kalder på videre debat. Og gerne flere genreksperimenter. De sædvanlige genrekrav til et fagligt tidsskrift – at der skal være en problemstilling og en argumentation for et analytisk resultat omkring denne problemstilling via empirisk materiale og/eller på grundlag af en fremstilling af andre skriftlige kilder – har vi i nogen grad tilladt os at fravige. Alle artikler har imidlertid været gennem fagfællebedømmelser, og temareaktionen har både selv blandet sig og gjort sig tanker om, hvor langt vi kunne strække os. Vi undskylder på forhånd, at vi i visse tilfælde er gået videre, end fagfællerne har anbefalet. Men når vi nu skal diskutere genre, skal vi måske også ud over grænserne for på den måde at blive bedre til at identificere dem?

Bidragene til dette nummer spænder vidt. Dialogen „Fletværk“ berører spørgsmålet om, hvor langt man kan trække forfatterautoriteten ud i andre stemmer. I artiklen „Utopia“ rejses spørgsmålet om, hvor langt – eller kort – man kan strække rammerne for et etnografisk feltarbejde, og samtidig hvor langt man kan strække den utopiske tanke ind i nye feltarbejdsformer. I artiklen med titlen „Dyb deltagelse i overfladiske relationer“ gentænkes etnografien som metodisk genre, og spørgsmålet bliver, hvor langt man kan strække forskellige metoder,

og hvilke resultater der kan opnås med dem. „Multigrafien“ rejser et spørgsmål om udstrækningen af etnografiske metoder langt ind i den digitale verden og reflekterer over, hvordan man kommer endnu videre end det, visuelle og auditive produkter kan. I „Interventionistiske skabeloner“ bliver det et spørgsmål om, hvor langt man kan strække iscenesættelser. Endelig er der den tegnede fortælling. Ud over at nyde tegningerne kan man spørge, om man kan strække en argumentationsform, eller bare en narrativ etnografisk form, så langt, at den kan udfyldes alene af tegninger?

Vi håber, læseren vil nyde de forskellige bidrag og mærke genreelastikken strækkes og måske endda svirpe. Det er gennem sådanne bevægelser, kriterierne for at arbejde inden for noget, der kan kaldes antropologi, lader sig ane. Vi har selv mærket svirpet undervejs i arbejdet med dette nummer. For os er der stadig noget, der falder uden for den antropologiske genre. Men vi er villige til at lade os overbevise med gode argumenter om, at genren kan og skal udvides.

Note

1. I indbydelsen til megaseminaret på Sandbjerg i 2015 lød det i let redigeret form og dansk oversættelse sådan:

Antropologien bevæger sig konstant hen imod noget nyt. Bevidsthed, arbejde, forretning, en bæredygtig verden, infrastruktur, trafik, meningsløshed, kroppen, lyd, følelse, fravær, turisme og penge. Træer, bier og rensdyr. Mobiltelefoner, internet, fængsler, hasardspil, etik, moral, lov, retfærdighed, det gode og lykken. Det antropocæne. Og fremtiden naturligvis. Hvis man vil overleve i den jungle, der går under navnet moderne socialantropologi, er det ingen dårlig idé at mestre genren at bevæge sig imod en antropologi om X . Men skaber denne ‘bevægen sig imod noget’ en opsplnitning mellem delfelterne inden for disciplinen? Bliver antropologien reduceret til en samling kanoniserede delfelter, der alle bevæger sig imod deres egne X ’er? Hvad sker der, hvis vi ikke blot ser disse ‘antropologier imod X ’ som delfelter, men som genrer, der kan blandes på kryds og tværs? Hvordan ville en medicinsk etnografi se ud, hvis den var lavet af en miljøantropolog? Hvordan ville en businessantropolog studere oprindelige folks forhold til træer? Ville vi opnå noget ved at tænke på disciplinen som opbygget af mange forskellige genrer og ikke som små verdener af subdiscipliner?

Når antropologer trættes ved at proklamere disciplinens død, svinger de skizofrent imod ophøjethed og storhedsvanvid. At mestre disciplinen antropologi er at mestre dette dilemma – at abonnere på et narrativ om apokalyptisk bortgang det ene øjeblik blot for at proklamere den hastige vækst og disciplinens genfødsel det næste.

Lige siden antropologien ‘came of age’ i Samoa, har der været en længsel efter, at antropologien endnu en gang skulle gøre sin tilstedeværelse gældende i offentligheden. Det forbliver imidlertid uklart, om det er en længsel efter, at den omkringliggende verden vil validere og anerkende disciplinen, eller en længsel efter, at disciplinen vil få en mere synlig påvirkning i verden – efter at antropologien kommer ‘i arbejde’ (den rigtige type arbejde, naturligvis!) – eller bedre endnu – ændrer verden.

Denne optimistiske og positive opfattelse af antropologien er i nyere tid blevet kendt som engageret antropologi (hvilket straks får en til at overveje, om der nogensinde har eksisteret en ikke-engageret antropologi). Den engagerede antropolog er en, der deler sin viden og arbejder med *policy-making*, en antropologi, som beforder undervisning og almen dannelse, som kommer med social kritik, men samtidig promoverer interdisciplinære samarbejder med fokus på både *advocacy* og aktivisme.

MEGA giver chancen for at genoverveje konceptet genrer fra et nationalt perspektiv, nemlig 'dansk antropologi – eller antropologier' – og at stille spørgsmålet: Hvordan arbejder vi, og hvad producerer vi? I et forsøg på at frigøre os fra idéen om 'antropologien om x' – og dupleksiteten ved ophør og hastig udbredelse – vil vi promovere en legesyg og måske endda kunstnerisk tilgang til at fremme vores disciplinære dialog. Med en passende reference til Bateson vil vi derfor promovere *serious play*, en alvorlig leg.

Oversat af Anne Nørgaard Christensen

Litteratur

- Clifford, James & George E. Marcus
1986 Writing Culture. The Poetics and Politics of Ethnography. Berkeley & Los Angeles: The University of California Press.
- Clifford, James
1988 On Ethnographic Authority. In: J. Clifford: The Predicament of Culture. Twentieth-Century Ethnography, Literature, and Art. Pp. 21-54. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Dalsgård, Line
2014 Streger på nattehimmelen. Om subjektivitet og fiktion i antropologisk analyse. Tidsskriftet Antropologi 69:27-44.
- Firth, Raymond
1958 Social Anthropology as Science and as Art. Dunedin: University of Otago.
- Flindt, Willie et al.
1984 Exophylia Katalog 999,9. København: Nationalmuseets Forlag.
- Geertz, Clifford
1988 Works and Lives. The Anthropologist as Author. Stanford, CA: Stanford University Press.
1998 Deep Hanging Out. The New York Review of Books 22.
2000 After the Fact. Two Countries Four Decades One Anthropologist. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Hastrup, Kirsten
2012 Antropologen som rolle i Odinteatrets Talabot. I: E.E. Christophersen (red.): Odin Teatret. Et dansk verdensteater. Side 233-56. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Jacknis, Ira
1985 Franz Boas and Exhibits. On the Limitations of the Museum Method of Anthropology. In: G. Stocking (ed.): Objects and Others. Essays on Museums and Material Culture. Pp. 75-111. Madison: The University of Wisconsin Press.
- Mogensen, Hanne
under udg. Da vignabønnen stod i flor.
- Møhl, Perle
1995 Etnografien i kameraet. Tidsskriftet Antropologi 31:39-52.
- Sjørlev, Inger
1995 Gudernes rum. En beretning om ritualer og tro i Brasilien. København: Gyldendal.
2015 Sandhed & genre. Videnskabsteori i antropologi og kulturanalyse. København: Forlaget Samfundslitteratur.

2016 Formidler forud for sin tid. Ingrid Vang Nymans etnografiske litografier „Barn i öst og väst“. I: T. Nielsen (red.): Ingrid Vang Nyman. Pippi fra Vejen. Side 43-58. Vejen: Vejen Kunstmuseum.

Suhr, Christian & Rane Willerslev (eds)

2013 Transcultural Montage. Oxford: Berghahn Books.